

שבת שלום

גיליון 1261 בס"ד חג הפסח תשפ"ב

איור: הרי לונגהייס

רבן גמליאל היה אומר: כל שלא אמר שלשה דברים אלו בפסוּזו,
לא יצא ידי זובתו, ואלו הן: פסוּזו, מיצה, ומרור.
בכל דור ודור זוייב אדם לראות את עצמו כאילו הוא יצא ממצרים,
שנאמר (שמות יג, ז): וְהִגַּדְתָּ לְבִנְךָ בַּיּוֹם הַהוּא לֵאמֹר:
בְּעֵבֹר זֶה עָשָׂה ה' לִי בְּצֵאתִי מִמִּצְרָיִם. (משנה פסוּזים י, ה)

אמר רבא: צריך שיאמר "ואותנו הוציא משם (פסחים קטו, ע"ב).
צריך שיאמר - פסוק זה 'ואותנו הוציא משם' שצריך להראות את עצמו כאילו יצא משם, שאף אותנו גאל הקב"ה.
(רשב"ם שם, שם)

כל אדם צריך פתח,
לשאת עליה את עצמות יוסף,
כל אדם צריך להודקף.

כל אדם צריך שתהיה לו
איזו מצרים,
וירושלים,
ומשע ארוד אחד,
לזכור אותו לעד
בכפות הרגלים.

(אמנון ריבק)

שתהא שגורה אצלו על השפתים.
אדם צריך פעם אחת להתכופף -
כל אדם צריך פתח.

כל אדם צריך שתהיה לו
איזו מצרים,
לגאול עצמו ממנה מבית עבדים,
לצאת בחצי הליל אל מדבר
הפחדים,
לצעוד הישר אל תוך המים,
לראותם נפתחים מפניו לצדדים.

כל אדם צריך שתהיה לו
איזו מצרים,
להיות משה עצמו מתוכה
בגד חזקה,
או בחריקת שנים.

כל אדם צריך אימה וחשכה גדולה,
ונחמה, והבטחה, והצלה,
שידע לשאת עיניו אל השמים.
כל אדם צריך תפלה
אחת,

חג שמח לכל קוראינו ולכל בית ישראל - שזכה לקיים בזמן חירותנו את הכתוב:
'וְזָכַרְתָּ כִּי עֶבֶד הָיִיתָ בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם עַל כֵּן אֵנִכִּי מִצְוָה לַעֲשׂוֹת אֶת הַדָּבָר הַזֶּה:
לא תעשק שכיר, עני ואביון מאחריך או מגרד אשר בארצך בשעריך'

חיים ויצמן

משפחת ויצמן מקדישה גיליון זה של "שבת שלום" ודברי תורה אלו לזכר בנו ואחינו נאות ז"ל שנלקח מאתנו בדמי ימיו בחג הפסח לפני 11 שנים.

ל-לי"א. מנגד, יש פסוקים שלדעת חלק מהפרשנים מורים שבני ישראל יצאו ממצרים בבוקר, למשל "ולקחתם אגדת אזוב וטבלתם בדם אשר יבסוף והגעתם אלהמשקוף ואלישתי המזוזות מן הדם אשר בסף, ואתם לא תצאו איש מפתח ביתו עד בקר." (שם, כ"ב).

לעומת חוסר הבהירות לגבי שעת יציאת מצרים, יש אירוע לילי שלא משתמע לשתי פנים. בלילה פרעה וכל עבדיו וכל מצרים מתעוררים ומוצאים בכור או בכורה מתים בביתם. רק על בתיהם של בני ישראל פסח המשחית. בבתיים אלה הקריבו ביום הקודם את קורבן הפסח ומרחו את דמו על מזוזות ומשקוף בתיהם, צלו אותן, ואכלו את בשרו. ומותר היה להם לאכול את הקורבן במשך כל הלילה אם ירצו, רק שאם נשאר ממנו משהו עם שחר היה עליהם לשרוף את הנותר באש. אבל הציווי שלא לאכול מן הנותר מקורבן הפסח נראה על פניו מיותר, שהרי באמצע הסעודה הייתה צעקה גדולה במצרים. ומיד פרעה קרא למשה ולאהרן וציווה עליהם להוציא את בני ישראל ממצרים. הן אם יצאו כבר בשעות הלילה, והן אם יצאו עם בוקר, מרגע זה היו עסוקים מן הסתם בהתארגנות. ומה קרה עם הנותר מקרבן הפסח? אין זכר בפסוקים לכך ששרפו אותו. סביר להניח שיש שאכלו מהר את מה שנותר. או אולי, בניגוד לדיון, דחפו את הבשר לתוך תרמיליהם, כי עוד רגע קט הם הופכים לפלטים ופליט אינו יודע מתי יאכל את סעדו הבאה. אין אנו יודעים, כי יש חור בהגדה איפה שהיינו מצפים לראות את קיום המצווה.

חברייא שלעיל נראית, לאור זה, כתיאור של הבהלה שפשטה בשני הצדדים. המצרים, הבטוחים בעוצמתם ובשליטתם על בני ישראל, השתוממו מהמוות שפקד את בתיהם מבלי שהפנימו שאסון כזה יתרגש. בן לילה הם הפכו לעם של שכולים. בני ישראל, מצדם, העסוקים ביציאתם מעבדות לחרות, לא יכלו לדעת ומן הסתם לא רצו להתעניין או להבין את מה שקורה בליבם של המצרים.

הנותר מקורבן הפסח, כך אני מציע, מסמל גם את זה וגם את זה. כשבני ישראל הקריבו את קורבן הפסח ומרחו את דמו על פתח בתיהם, הם ידעו את מה שהמצרים לא ידעו - את יום, או בעצם ליל, המוות. והנותר מקורבן הפסח שנאכל ע"י בני ישראל בבהלה של אותו הלילה או בלילה למחרת מסמן לנו, היום, את החובה להכיר באבלם של המצרים. לא בצדקתם, כמובן - הרי בסופו של

ין נוכח יותר מהנעדר. באירוע ובסיפור מה שלא נאמר במפורש ומי שאינו מדבר הם לפעמים החשובים ביותר. אמת זו בולטת ביותר אצלנו במשפחה בחג הפסח. בשנה זו נסב לשולחן ליל הסדר בפעם האחת-עשרה ללא בנו ואחינו נאות, שעזב אותנו אחרי חג ראשון של פסח ולא חזר.

לקראת סופו של פרק ד' במסכת פסחים מופיעה ברייתא תמוהה שנראית לא קשורה למה שסביבה. הפרק עוסק בעיקר במנהגים שונים הנוגעים בשעת הקרבת קרבן הפסח ובמלאכות האחרות של יום י"ד ניסן, לפני ליל הסדר. וזו לשונה של הברייתא:

תנו רבנן: שבעה דברים מכוסים מבני אדם, אלו הן: יום המיתה, ויום הנחמה, ועומק הדין, ואין אדם יודע מה בלבו של חברו, ואין אדם יודע במה משתכר, ומלכות בית דוד מתי תחזור, ומלכות חייבת מתי תכלה.

מבין דברים אלה הנעדרים מידיעת האדם אני רוצה להתמקד בשניים שעבורי הם נוכחים במיוחד בליל הסדר, מאז נפילתו של נאות: האדם אינו יודע מתי ימות, ואינו יכול לדעת באמת מה מתרחש בליבו של אדם אחר. שניהם קשורים למסע שאנחנו עוברים בליל הסדר באמצעות ההגדה. הם אינם מופיעים במפורש בנוסח ההגדה, אך הם נפקדים נוכחים בהיעדרותם.

כדי להסביר את כוונתי, עלי להצביע על עניין אחר שעומד במרכז של מצוות הפסח, אך נעדר גם הוא מההגדה - הציווי לא להשאיר כלום מקרבן הפסח עד הבוקר.

קרבן הפסח הופך לנוותר עם שחר בט"ו בניסן. בהגדה השחר הזה אינו מפציע. להיפך, היא עסוקה בלילה, מ-"מה נשתנה בלילה הזה", דרך חכמי יבנה שסיפרו ביציאת מצרים כל הלילה והפסוק "וְעִבְרָתִי בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם בְּלַיְלָה הַזֶּה, וְהִפְיֵתִי כֶּלְכָּל בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם מֵאֲדָם וְעַד כְּנָעַן, וְכָל אֱלֹהֵי מִצְרַיִם אֲעֹשֶׂה שְׁפָטִים. אֲנִי ה' , וְכֹלֵה בְּאִפְקוֹמָן שְׂאוֹתָו אֲנִי נֹדְרָשִׁים לֹאכֹל לִפְנֵי חֲצוֹת הַלַּיְלָה.

מהתמקדות ההגדה בלילה מצטייר שיציאת מצרים אירעה בלילה - למרות שבסיפור המסופר בספר שמות בכלל לא ברור אם התרחשה בלילה או למחרת. יש פסוקים המצביעים על יציאה בלילה: "ויקם פרעה לילה הוא וכלעבדיו וכל מצרים, ותהי צעקה גדלה במצרים, כי אין בית אשר איך-שם מת. ויקרא למשה ולאהרן לילה, ויאמר: קומו צאו מתוך עמי גס-אתם גס-בני ישראל, ולכו עבדו את ה' כדברכם" (שמות י"ב,

היצר הרע מהרהר אחר החוקים ועל זה צריך להיות התשובה מוכן בלב האדם כי לעשות רצון השי"ת יש מזה יותר טעם ושמחה מהבנת טעם המצוה. וזה אין מפטירין כו"י. שטעם מצוה של מצה אף שאין בו טעם. מתוק לו יותר ממאה טעמים. והרשע פורק עול ממש: מה העבודה? ואומרו **לכס'** פי' מה כוחו של בשר ודם לעבוד להשי"ת. ועל ידי זה מהרהר אחר השגחה עליונה כמ"ש בספרים. והתשובה: 'בעבור זה' - פירושו: ע"י שהוא בשר ודם ואין לו שכל כראוי, חשוב לפניו יתברך עבודתו יותר ממלאכי עליון. **ושאלת התם** ע"י התמימות כשהקב"ה נותן איזה הארה בחסדו בא האדם לידי התנשאות באומרו מה זאת. וצריך לדעו שהוא רק בחסד עליון. וזה התשובה 'בחזק יד כו"י' בלי זכיות האדם. **ושאינו יודע לשאול'** הוא בגלות המר שאינו יודע כלל איך לפתוח הלב וע"ז נאמר 'את פתח לוי. וע"ז נותנים השבח. שגאולת מצרים היא בכל הדי' מיני גליות בכלל ובפרט שנמצא בחינת **אלו בכל אחד מישראל**. ונקודת **בנים**, שבאמת נגמר הבנין ע"י החקירות הללו בלב האדם כשזוכה לבוא לדרך האמת ולצאת מהבלי עולם הזה ועניניהם.

(שפת אמת ויקרא, לפסח שנת תרל"ד)

אני מציע לראות את הרמז ל-4 הבנים כהצגת שני גשרים או שני אופנים בסיסיים של קשר עם אלהים ושלילתם. החכם מייצג את המפגש עם אלהים **כמקום**, ואילו הרשע את הקושי שבמפגש הזה. התם מייצג את המפגש עם האל כנותן תורה לעמו ישראל, ואילו הבן שאינו יודע לשאול את הקושי שבמפגש הזה.

(מתוך: גבריאל שטרנר - מסע אל החירות - ליל הסדר כהליך צמיחה, עמ' 77)

שיר השירים קודש קדשים

אמר רבי עקיבא: לא היה כל העולם כולו כדאי כיום שניתן בו שיר השירים לישראל, שכל הכתובים קודש ושיר השירים קודש קדשים. אמר רבי אלעזר בן עזריה: למה הדבר דומה? למלך שנטל סאה של חיטים ונתנה לנחתום ואמר לו: הוצא ממנו כך וכך סולת, כך וכך סובין, כך וכך מורס, וסלית לי מתוכה גלוסקא אחת יפה מנופה ומעולה, כך כל **הכתובים קדש ושיר השירים קדש קדשים**, ראה מה הקב"ה מקלס לישראל בתוכו 'הנך יפה רעיתי הנך יפה', הנך יפה במעשים, הנך יפה במעשי אבותיך, הנך יפה בבית, והנך יפה בשדה, 'בבית' - במזווה, 'וכתבתם על מזוזות ביתך' (דברים ו), 'בשדה' - בתרומות ובמעשרות, בלקט בשכחה ופאה; 'הנך יפה' בבית, 'הנך יפה' בגג שנאמר (דברים כב) 'כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך', הנך יפה בעולם הזה הנך יפה בעולם הבא, הנך יפה רעיתי.

(תנחומא (ורשא) תצוה סימן ה)

כיצד היא האהבה הראויה? הוא שיאהב את ה' אהבה גדולה יתירה עזה מאוד עד שתהא נפשו קשורה באהבת ה' ונמצא שוגה בה תמיד, כאילו חולה חולי האהבה שאין דעתו פנויה מאהבת אותה אישה והוא שוגה בה תמיד, בין בשבתו בין בקומו, בין בשעה שהוא אוכל ושותה, יתר מזה תהיה אהבת ה' בלב אוהביו שוגים בה תמיד, כמו שצונו 'בכל לבבך ובכל נפשך', והוא ששלמה אמר דרך משל 'כי חולת אהבה אני', וכל שיר השירים משל הוא לענין זה.

(רמב"ם הלכות תשובה י, ג)

יום רק המכה הנוראה הזאת, העשירית במספר, הצליחה להניע את מצרים לאפשר לבני ישראל לצאת מארצם - ואפילו כך, הם התחרטו מהר מאוד וניסו לשעבד אותם מחדש. אף על פי כן, כפי שאנו מצוים להכיר ולהודות על עומק הדין, כן אנו חייבים לנסות, למרות הקושי, לדעת מה מתרחש בליבם של בני-אדם אחרים, גם אם הם אויבנו. שום דבר מזה אינו מופיע בהגדה. הוא החור השחור הנפער שם, בחג החירות שלנו. אבל העדרו אומר דרשני. אצלי, ההיעדר הזה מועצם על ידי היעדר אישי - זה של בני נאות ז"ל, הנוכח ביותר בליל הסדר שלי.

חיים ויצמן הוא סופר ומתרגם וחבר קהילת ידידיה.

ארבעה בנים: השינוי והשאלה מתוך הגירוי החיצוני או מתוך הבנה פנימית

וצריך לעשות שינוי בלילה הזה כדי שיראו הבנים וישאלו ויאמרו: "מה נשתנה הלילה הזה מכל הלילות, עד שישב להם ויאמר להם: כך וכך אירע וכך וכך היה. (משנה תורה לרמב"ם, הלכות חמץ ומצה פרק ז, ג)

תני ר' חיה: כנגד ארבעה בנים דיבדה תורה: בן חכם, בן רשע, בן טיפס, בן שאינו יודע לשאול.

(ירושלמי פסחים ע, ע"ב)

אמנם מה שזכרה התורה שאלת החכם בכל המצות, ושאלת הרשע דוקא אצל פסח, ושאלת התם אצל עריפת פטר חמור, ושאנו יודע לשאול אצל מצה. לפי שכל אחד זכרה התורה במקומו הראוי לו. כי מי שאינו יודע לשאול מפני שאינו יודע דבר, על כרחך המצוה מוטלת עליו לעוררו בזה ולזכותו במצות סיפור יציאת מצרים. ולכך קבעה התורה זה אצל מצה, שאז המצוה לפרסם יציאת מצרים כמו שדרשו על ואמרת אליו בעבור זה לא אמרתי, אלא בשעה שיש מצה ומרור מונחים לפניך. והתם שהוא שואל מעצמו ואינו שואל רק כאשר יראה שינוי אינו שואל. לפיכך קבעה התורה שאלתו אצל פטר חמור, שיראה דבר יוצא מן ההקש והשכל לערוף בהמה בחינם, וזה שינוי. ושואל על השינוי 'מה זאת?'. ולפיכך אנו צריכין לעשות ג"כ שינוי בליל פסח כדי שיראה התינוק שהוא תם וישאל. ואין הדבר מה שכתב 'כי ישאלך בנך וגוי מחובר אל עריפת פטר חמור דווקא, רק ר"ל כאשר יראה בנך שינוי מה במצות פסח ומצה ומרור כמו שהוא שינוי זה (עריפת פטר חמור) ויאמר 'מה זאת? וגוי' ויאמרת אליו' וגוי'. אבל הבן החכם, אין צריך אליו שינוי ובלא שינוי הוא שואל. ולפיכך קבעה התורה שאלתו בכל המצוות, כי החכם שואל על כל מצוה, לדעת למה ציווה השם יתברך אותה. ואילו קבעה התורה השאלה על מצות פסח מצה ומרור היה שאלתו דוקא על מצוה זאת שרואה דבר מיוחד בה. ואין ענין זה שאלת החכם, שאינו שואל על השינוי כלל.

(דברי נגידים על ההגדה של פסח למהר"ל מפארא, עמוד סז)

בכל אחד מאיתנו יש משהו מארבעת הבנים

כנגד ארבעה בנים כו'. נראה שהוא נגד הארבע לשונות של גאולה. שהגאולה היא מכל הדי' גלויות. **ושאלות הללו יש בכל איש ישראל.** מצד חקירות השכל שע"ז

שחרור העבדים משחרר גם את האדונים

"בצאת ישראל ממצרים": זהו שאמר הכתוב "שמח מצרים בצאתם" (תהלים קה, לח). אמר ר' ברכיה: משל לבעל בשר שהיה רוכב על החמור - זה אומר: מתי ארד מן החמור וזה אומר: מתי ירד זה מעלי, הגיע זמן שירד ואיני יודע מי שמח ביותר, כיון שראה דוד היאך היו שמחים בצאתם ממצרים, התחיל מקלס על יציאת מצרים ואומר "בצאת ישראל ממצרים".

(מדרש תהלים מזמור קיד)

שמחת ההצלה אינה מבטלת את הכאב על אבדן חיי אדם

אתה מוצא שלש שמחות כתיב (כתוב) בחג (הסוכות): "ושמחת בחגך", "והיית אך שמח", "ושמחת לפני ה' אלהיכם שבעת ימים". אבל בפסח אין אתה מוצא שכתוב בו אפילו שמחה אחת, למה? אתה מוצא שבפסח התבואה נידונית, ואין אדם יודע אם עושה השנה [תבואה], אם אינו עושה, [לפיכך אין כתוב שם שמחה]. דבר אחר: בשביל שמתו בו המצרים. וכן אתה מוצא כל שבעת ימי החג אנו קורין בהן את ההלל, אבל בפסח אין אנו קורין את ההלל, אלא ביום טוב הראשון ולילו. למה? משום "בנפול אויבך אל תשמח ובכשלו אל יגל לבך" (משלי כד, יז).

(ילקוט שמעוני ויקרא פרק כג, סימן תרנד)

אברבנאל מסביר את מנהגנו להטיף יין מהכוס, כאשר מזכירים את מכות מצרים לביל הסדר, בצורך לחזק בתודעתנו את החשיבות המוסרית, בעת שמחתנו על גאולתנו, להצטער על המחיר ששילמו עליו בני אדם אחרים, וזאת למרות שנענשו בצדק על מעשיהם הרעים, משום "בנפול אויבך אל תשמח".

פסח - זמן חירותנו?

תכלית זו [זמן חרותנו] של יציאת מצרים לא הושגה, ומשימת זמן חירותנו קיבלה צורת חירות מדומה, של משהו שהוא אולי תנאי ראשוני לחירות, אולם אף על פי כן עדיין אין זו חירות אמיתית. העם שיצא ממצרים לא קיבל עליו את מלכות ה', ולכן אין לנו 'הלל שלם' בחג בו נכשל נסיון מימוש חירותנו. נכון אמנם כי לאחר מעבר ים-סוף קוראים אנו על העם: "וויאמינו בה' ובמשה עבדו", אולם מיד בהמשך מספרת לנו התורה, כי אותה אמונה היתה לשעתה בלבד, אמונה ספונטנית הנולדת מתוך התרשמות ממה שאירע, אולם לא אמונה הנובעת מתוך הכרת אלוהות ה', ולכן היא לא החזיקה מעמד אף לא שלושה ימים, והעם קורא באוזני משה "היש ה' בקרבנו אם אין".

על אף היות מועד זה יום טוב לישראל שניפדה מידו מעיני והשתחרר מעול נוגשיו, אין כל הצדקה לומר בו 'הלל שלם', שהרי טרם עלה בדינו להשתחרר מן השעבוד לטבע האנושי. עובדה זו באה ללמדנו שעיקר ההודיה על הגאולה איננה מתייחסת למה שקורה לעם ישראל בהיסטוריה, אלא למה שעם ישראל עושה בהיסטוריה, שהרי בסופו של דבר כל מה שקורה הריהו אינדיפרנטי משום היותו מעשי ידי ה' בעולמו, בין אם מבחינתנו מכנים אנו אירועים מסוימים גאולות ותשועות, וכנגדם אירועים אחרים אותם מכנים אנו פורענויות, פוגרומים או שואה.

(י. ליבוביץ: שיחות על חגי ישראל ומועדיו, עמ' 74)

מהנעשה בתנועה

קיווינו שמגפת הקורונה תהיה מאחורינו, אך לצערנו עדיין יש חששנו המחייבים אותנו לשמור על עצמנו ועל זולתנו, ואנחנו מאחלים לכל קוראינו, לכל תושבי ארצנו ולכל יושבי תבל רפואה שלימה ובריאות טובה, בתקווה ליציאה מהשלכות המשבר הזה לגמרי בקרוב. אנו מקווים שתושבי הדרום ואזורים נוספים החשופים להתקפות טילים יזכו לרוגע, ושהשנאה והאלימות יפנו את מקומם לטובת דו-קיום בשלום לטובת כל יושבי הארץ והאזור.

חברי התנועה מעורבים במאבק באלימות ובגזענות, בשיתוף עם ארגונים אחרים, דוגמת תג מאיר מכיוון שגיליונות אלו הנשלחים לבתי הכנסת מוכנים זמן רב מראש, כדאי לעקוב באתר ובדף הפייסבוק אחרי עדכון הפעילות באתר: <http://ozveshalom.org.il> ובדף הפייסבוק: <https://www.facebook.com/ozveshalom.netivotshalom>

מעוניינות/ים לפעול ציבורית להגשמת המטרות של עוז ושלום: צרו קשר עם לאה שקדיאל, 052-3911181, leahshakdiel@gmail.com

קוראים יקרים

שבת שלום הוא מיזם מרכזי של תנועת עוז ושלום. הגיליונות (יותר מ-1260 עד כה) מופצים במאות בתי כנסת, ישיבות, ארגונים, סמינרים ועמותות בדוא"ל ובאינטרנט, ומהווים חיבור בין אוכלוסיות שונות המעוניינות בקול יהודי, תורני וציני, הדוגל בחברה מוסרית וצודקת לטובת כל יושבי הארץ הזאת. חזרנו, בעזרת ה' ובעזרתכם, להפיץ מהדורה מודפסת. ונשמח אם תשלחו לנו מכתב בדוא"ל על נכונותכם לקבל חבילת גיליונות בדואר כדי להפיץ את העלון בבית הכנסת ובמקום העבודה.

קהילת "שבת שלום" הכוללת את צוות העוסקים במלאכה, הכותבים הנאמנים, תומכינו וקוראינו, שותפה במפעל חשוב זה של התבוננות, חשבון נפש והפצת תורה של חיים, חמלה, צדק ושלום.

לאורך השנים, אנו מנענים באופן קרוני ממימון הגיליון על ידי פרסומות ואיננו זוכים לתמיכה ממשלתית או מפלגתית, ולכן:

אנחנו תלויים בעזרתכם על מנת שנוכל להמשיך את מפעל "שבת שלום" על הוצאותיו הצנועות, הכוללות הדפסה והפצה במאות בתי כנסת בארץ, במייל ובאינטרנט.

כדאי לתרום באמצעות העברה ישירה לבנק לאומי סניף 912 מספר חשבון 09973803. לא לשכוח לשלוח למרים פיין, רכזת המשרד, מייל המודיע על העברת התשלום, כדי שהיא תוכל לעקוב אחר התשלומים ולשלוח קבלה על התרומה: ozveshalomns@gmail.com.

ניתן גם לשלוח המחאות לפקודת עוז ושלום ליד מרים פיין, דוסטרובסקי 9, ירושלים, 933806 התרומות מוכרות לצורך פטור ממס.

להפצת המהדורה המודפסת, לקבלת המהדורה האלקטרונית ולברורים: 052-3920206 - ozveshalomns@gmail.com

עורך אחראי - פנחס לייזר; מזכירת המערכת - מרים פיין לתגובות ולתיאום דברי תורה: pinchas.leiser@gmail.com חפשו אותנו באתר התנועה: <http://ozveshalom.org.il/blog> ובדף הפייסבוק: <https://www.facebook.com/ozveshalom.netivotshalom>

